

SOCIJALNA DISTANCA VEĆINSKE POPULACIJE PREMA OSOBAMA SA INTELKTUALNIM POTEŠKOĆAMA

SOCIAL DISTANCE OF GENERAL POPULATION TOWARDS THE INDIVIDUALS WITH INTELLECTUAL DISABILITIES

Amira Kurspahić-Mujčić¹, Amra Mujčić²

¹ Medicinski fakultet Univerziteta u Sarajevu,

² Srednja medicinska škola; Sarajevo, Bosna i Hercegovina

SAŽETAK

Uvod Socijalna distanca često se koristi kao pokazatelj diskriminacije i odnosi se na sklonost ljudi da izbjegavaju kontakte sa stigmatiziranom populacijom, uključujući osobe sa intelektualnim poteškoćama.

Cilj Istražiti razinu socijalne distance opće populacije prema pojedincima sa intelektualnim poteškoćama i istražiti značajne korelate.

Metod Ova studija presjeka je provedena u ambulantom porodične medicine JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo. U istraživanju je učestvovalo 240 ispitanika. Kao instrument istraživanja korišten je upitnik o općim socio-demografskim karakteristikama ispitanika i skala socijalne distance (modificirana Bogardus-ova skala).

Rezultati Vrijednost medijane skale socijalne distance je iznosila 17 (minimum, 6; maximum, 30). Najintimniji društveni odnosi (brak) nalaze se na vrhu ljestvice. Muškarci su zauzele stavove koji su odražavali veću socijalnu distancu od žena ($p = 0,016$). Stariji sudionici iskazali su veću socijalnu distancu od mlađih, ali ne statistički značajno ($p = 0,323$).

Zaključak Danas kada se velika pažnja poklanja uključivanju u zajednicu svih osobe sa intelektualnim poteškoćama, stigmatizirajući stavovi većinske populacije bi mogli predstavljati barijeru za efikasno provođenje socijalne inkluzije.

Ključne riječi: *intelektualne poteškoće, socijalna distanca, starost, spol*

ABSTRACT

Introduction Social distance is frequently used as an indicator for discrimination and refers to the tendency of people to avoid contact with stigmatised populations, including people with intellectual disabilities.

Aim to explore the level of social distance among general population towards the individuals with intellectual disabilities and investigate the significant correlates.

Methods This cross-sectional study was carried out in family medicine outpatient departments of the Primary Health Care Centre of Sarajevo Canton. The study included 240 respondents. The research instruments included general socio-demographic data questionnaire and social distance scale (modified Bogardus scale).

Results The median value of the social distance scale was 17 (minimum, 6; maximum, 30; interquartile range, 0–2). The level of social distance increases if situations imply

'social closeness'. The closest social relationships (marriage) are at the top of the scale. Male participants held attitudes that reflected greater social distance than female ($p=0.016$). Older participants expressed greater social distance than younger, but not statistically significant ($p=0.323$).

Conclusion While current practices strive to include individuals with intellectual disabilities in community opportunities, stigmatizing attitudes held by the public can be a barrier to achieving true social inclusion.

Key words: *intellectual disabilities, social distance, age, gender*

UVOD

Osobe sa intelektualnim poteškoćama ulaze u skupinu invalidnih osoba. Koristimo i naziv »osobe sa teškoćama u razvoju«, »osobe sa posebnim potrebama« (1).

Deseta revizija međunarodne klasifikacije bolesti (MKB 10) definira intelektualnu poteškoću kao stanje zaostalog ili nepotpunog razvoja uma, posebno karakterizirano oštećenjem sposobnosti koje se očituju za vrijeme razvoja, odnosno, sposobnosti koje pridonose cjelokupnom stupnju razvoja inteligencije (mišljenje, govor, motorika i sposobnosti ostvarivanja društvenog kontakta). MKB 10 definira i četiri razine intelektualnih poteškoća (laka, umjerena, teža i teška) (2).

Prema najnovijem pristupu Američkog udruženja za intelektualni i razvojni invaliditet (engl. American association for intellectual and developmental disabilities), intelektualna poteškoća se definira kao snižena sposobnost za koju su značajna ograničenja u intelektualnom funkcioniranju i adaptivnom ponašanju (3).

U današnjem društvu se cijene fizički izgled, privlačnost, nezavisnost i postignuća, a osobe s intelektualnim poteškoćama se ne uklapaju u prototip zdrave i snažne osobe. Većinska populacija opaža ograničenja i u intelektualnom i u adaptivnom ponašanju kao najvažniju karakteristiku na osnovu koje sve osobe s intelektualnim poteškoćama svrstava u istu (manjinsku) grupu, zapostavljajući njihove druge osobine. Manjine se obično karakterišu kao sve što je nepoželjno i što treba izbjegavati. Stoga „sve zakonske mjere, kampanje“ ostaju nedovoljne ukoliko ne postoji spremnost većine da, kao jednako vrijedne, prihvati one koji su drugačiji. Jedan od načina da se provjeri ta (ne)spremnost je mjerenje socijalne distance (4).

Socijalnu distancu definiramo kao stepen bliskosti u odnosima do kojeg je osoba iz jedne društvene grupe spremna da stupi u socijalne odnose sa pripadnikom druge (obično manjinske ili marginalne) grupe. Termin socijalna distanca, koji je Bogardus

definirao kao stepen simpatije ili razumijevanja među pojedincima i grupama, i danas se često koristi da opiše stavove prema stigmatiziranim grupama (5).

Socijalni stav prema nekom objektu može biti istovremeno i pozitivan i negativan; socijalna distanca je jednodimenzionalni konstrukt sa pozitivnim i negativnim polom (6). Dok većina definicija ovog koncepta naglašava isključivo pozitivan pol, u istraživanjima se obično izvještava o stepenu distanciranja (neprihvatanja, tj. odbacivanja). Ukoliko je socijalna distanca veća, utoliko ona više utiče na ponašanje u zajednici i na uspostavljanje komunikacije sa određenom grupacijom. Međutim, „ekstremno negativan stav u svakom slučaju zahtijeva više od odbijanja svih kontakata sa pripadnicima date grupe“.

CILJ RADA

Cilj rada je bio istražiti razinu socijalne distance opće populacije prema osobama sa intelektualnim poteškoćama i istražiti značajne korelate.

ISPITANICI I METODE ISTRAŽIVANJA

Ispitanici

Ispitanici su bili građani Kantona Sarajevo, pacijenti koji su koristili usluge ambulanti porodične medicine JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo u vrijeme provođenja studije. U istraživanju je učestvovalo 240 ispitanika koji su se javili doktoru porodične medicine bez obzira na razlog posjete (preventivne/kurativne prirode). Uzorak je bio sistematski slučajni od početka istraživanja do dostizanja odgovarajućeg odabranog broja ispitanika (n=240).

Kriterij za uključivanje ispitanika u studiju je bio: odrasla osoba (punoljetna), osoba koja je pristala da učestvuje u istraživanju, posjedovanje zdravstvenog kartona u JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo. Kriteriji koji nisu uključuju ispitanike u studiju su bili: osoba ima neku vrstu invaliditeta, osoba ima prisne odnose sa osobom sa intelektualnim poteškoćama (član uže porodice), neposjedovanje zdravstvenog kartona u JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo.

Metode istraživanja

Urađena je studija presjeka (cross sectional study). Kao instrument istraživanja korišten je upitnik o općim socio-demografskim karakteristikama ispitanika i skala za mjerenje socijalne distance (modificirana Bogardus-ova skala).

Socio-demografske karakteristike su uključivale spol, starost i stepen obrazovanja ispitanika.

Bogardus-ova skala uključila je sljedeće socijalne odnose: druženje, brak, prisno prijateljstvo, stanovanje u istoj ulici i rad na istom poslu. Ispitanik je u tablici križićem označio koji stepen bliskosti u socijalnim odnosima prihvata u odnosu prema osobama sa intelektualnim poteškoćama.

Statistička obrada podataka

Nominalne i ordinalne varijable u istraživanju su se analizirale χ^2 testom, a pri manjku očekivane frekvencije se koristio Fisherov egzaktni test. Za kontinuirane varijable u istraživanju prvo su se analizirali simetričnost njihove raspodjele pomoću Kolmogorov Smirnov testa. Kada je raspodjela kontinuiranih varijabli bila simetrična, koristila se aritmetička sredina i standarda devijacija za prikaz srednje vrijednosti i mjere raspršenja. Za poređenje varijabli koristili su se parametrijski testovi (studentov-test i ANOVA test). Kada je raspodjela kontinuiranih varijabli bila nesimetrična, za prikaz srednje vrijednosti i mjera raspršenja su se koristile medijana i interkvartilni raspon, a za njihovo poređenje neparametrijski testovi (Mann-Whitney U test, Kruskal-Wallis test). Za statističku analizu dobijenih podataka koristio se programski sistem SPSS FOR Windows (inačica 21.0, SPSS Inc, Chicago, Illinois, SAD) i Microsoft Excell (inačica 11, Microsoft Corporation, Redmond, WA, SAD).

REZULTATI

U provedenom istraživanju je učestvovalo nešto više žena nego muškaraca (53%:47%). Najveći broj ispitanika je bio u dobi 35-59 godina i imao srednju stručnu spremu (Tabela 1).

Tabela 1. Socio-demografske karakteristike ispitanika

Socio-demografske karakteristike	Broj (%)
Spol	
Muškarci	113 (47)
Žene	127 (53)
Starosna grupa (u godinama)	
18-29	60 (25)
30-59	145 (60)
60 i više	35 (15)
Stepen obrazovanja	
Završena osnovna škola	15 (7)
Završena srednja škola	137 (57)
Završena viša škola/fakultet	88 (36)

Rezultati pokazuju da je najveća socijalna distanca zabilježena u tipovima odnosa: stupanje u brak mene ili meni nekog bliskog sa osobama s intelektualnim poteškoćama (15%). Najmanja socijalna distanca je zabilježena u izjavi bio/bila bih u društvu sa osobom sa intelektualnim poteškoćama (2.5 %) (Tabela 2).

Tabela 2. Odnos prema osobama sa intelektualnim poteškoćama

	Bio/bila bih u društvu (%)	Nemam ništa protiv stupanja u brak (%)	Bio/bila bih u prisnom prijateljstvu (%)	Ne bih imao/imala ništa protiv da živim u istoj ulici (%)	Ne bih imao/imala ništa protiv da radim na istom poslu (%)
Jako se ne slažem sa tim	2.5	15.0	5.4	2.9	7.9
Ne slažem se sa tim	21.3	75.8	55.0	10.8	41.7
Djelimično se slažem sa tim	20.4	5.0	18.3	15.4	25.4
Slažem se sa tim	53.3	3.8	19.2	66.7	22.9
Jako se slažem sa tim	2.5	0.4	2.1	4.2	2.1

Medijana nivoa socijalne distance prema osobama sa intelektualnim poteškoćama ukupnog uzorka je imala vrijednost 17.

Primjenom ANOVA testa ustanovljena je statistički značajna razlika u vrijednostima medijana muškaraca i žena. Utvrđena je veća socijalna distanca muškaraca u odnosu na žene prema osobama sa intelektualnim poteškoćama ($p=0.016$). Manje vrijednosti mediane označavaju veću socijalnu distancu. Nije utvrđena statistički značajna razlika u vrijednostima medijana različitih starosnih grupa ($p=0.323$) (Tabela 3).

Tabela 3. Socijalna distanca prema osobama sa intelektualnim poteškoćama u odnosu na spol i starosnu grupu ispitanika

	Medijana	Standardna devijacija	p
Spol			
Muški	16.28	3.56	0.016
Ženski	17.55	4.47	
Starosna grupa			
18-29	16.26	4.49	0.323
30-59	17.17	3.87	
60 i više	17.22	4.37	

Također primjenom Pearsonove korelacije nije ustanovljena statistički značajna korelacija između stepenu socijalne distance prema osobama sa intelektualnim poteškoćama i dobi ispitanika i ($r=0.075$; $p=0.246$).

DISKUSIJA

Socijalna distanca je jedna od najčešće korištenih mjera koja se uzima da bi se odgovorilo na pitanja u vezi stigme prema osobama sa intelektualnim poteškoćama. Mjerenje socijalne distance uključuje pitanja kojima se procijenjuje spremnost sudionika na interakciju sa ciljnom grupom u različitim tipovima odnosa.

Prva skala socijalne distance (Bogardus-ova skala) je korištena da bi se opisala socijalna distanca prema rasi, odnosno etnicitetu (7). Da bi i operacionalno definirao socijalnu distancu, Bogardus koristi uzorak konkretnih odnosa u koje pojedinci grupa mogu da stupaju, koje je smatrao dovoljno tipičnim i značajnim, a koje je kasnije modifikovao (8). Tragajući za relevantnim pokazateljima o stanju odnosa i međusobnom vrijednovanju socijalnih grupa, pošao je od pretpostavke da realne životne situacije stoje u određenom hijerarhijskom odnosu u pogledu bliskosti i značenja socijalnog kontakta u kojem se mogu naći pripadnici različitih socijalnih grupa.

Bogardusova skala konstruisana je kao kumulativna. Pretpostavlja se da ako neko prihvata socijalni odnos sa pripadnicima neke grupe na određenoj socijalnoj distanci, on prihvata ostale odnose na većoj distanci, dok neprihvatanje neke relacije znači da odbacuje i izbjegava i one koje su još bliskije (9).

Mada većina istraživanja potvrđuje ovu pretpostavku, ima i suprotnih nalaza. Na primjer, na skali socijalne distance stanovništva koje živi u istom naselju sa Romima, gradacija vrijednosti prihvatanja predloženih socijalnih kontakata bila je nepravilna – odrasli radije prihvataju Rome za prijatelje, djeca za školskog druga u razredu nego za susjeda u ulici. Autori ovog istraživanja pretpostavili su da prostorna bliskost sa Romima povećava socijalnu distancu stanovnika – susjeda prema njima, ali nisu ponudili objašnjenje zašto do toga dolazi (10).

Skala je prvi put upotrebljena u području mentalnih poremećaja 1957. godine u Kanadi. Većina studija pokazuje da starije osobe, relativno nižeg obrazovnog stupnja i koje nikad nisu poznavale nekoga sa mentalnim poremećajem, vjerojatno više žele socijalnu distancu. (11).

U našem istraživanju starije osobe (ali ne statistički signifikantno) kao i osobe muškog spola ispoljavale veću socijalnu distancu prema osobama sa intelektualnim poteškoćama.

U našem istraživanju ljudi iz opće populacije ispoljavaju najveću socijalnu distancu prema osobama sa intelektualnim poteškoćama u situacijama koje uključuju prisne odnose: brak. Ovaj nalaz se dosljedno ponavlja u istraživanjima socijalne distance većinske populacije prema manjinskim grupama (osobe sa invaliditetom, homoseksualci, daroviti, etničke manjine).

To je očekivano jer su ljudi u tim relacijama više emocionalno uključeni. Socijalna distanca je manja za situacije u kojima nema neposrednog kontakta i one u kojima su ti kontakti jednokratni ili površni (12).

ZAKLJUČCI

Vrijednost medijane nivoa socijalne distance većinske populacije prema osobama sa intelektualnim poteškoćama iznosila je 17. Najintimniji društveni odnosi (brak) nalaze se na vrhu ljestvice. Muškarci su zauzeli stavove koji su odražavali veću socijalnu distancu od žena ($p = 0,016$). Stariji sudionici iskazali su veću socijalnu distancu od mlađih, ali ne statistički značajno ($p = 0,323$).

S obzirom na naše rezultate gdje su osobe muškog spola ispoljavale veću socijalnu distancu prema osobama sa intelektualnim poteškoćama trebalo bi se više pažnje u kampanji posvetiti ovoj skupini.

LITERATURA

1. Bouras, N., & Jacobson, J. (2002) Mental health care for people with mental retardation: A global perspective. *World Psychiatry*, 1, 162–165.
2. World Health Organization. (1992). *International statistical classification of diseases and related health problems, 10th revision*. Geneva: World Health Organization.
3. Schalock, R.L. (Ed.). (2010). *Intellectual disability: definition, classification, and systems of supports, 11th ed.* Washington: American Association on Intellectual and Developmental Disabilities.
4. Haneš, O. (2012). Sociodemografske karakteristike, socijalne distance i stereotipi kod studenata u Banjaluci. *Primenjena psihologija*, 6(1), 59-79.
5. Ouellette-Kuntz, H., Burge, P., Brown, H.K., Arsenault, E. (2010). Public attitudes towards individuals with intellectual disabilities as measured by the concept of social distance. *Journal of Intellectual Disability Research*, 23(2): 132–142.
6. Rot, N. (2010). *Osnovi socijalne psihologije*. Beograd: Zavod za udžbenike Beograd.
7. Bogardus, E. S. (1925). Measuring social distances. *Journal of applied sociology*, 9, 299-308.

8. Havelka, N., Kuzmanović, B., & Popadić, D. (2004). Metode i tehnike socijalnopsiholoških istraživanja. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju Društva psihologa Srbije.
9. Wark, C., & Galliher, J. (2007). Emory Bogardus and the Origins of the Social Distance Scale. *The American Sociologist*, 38, 383-395
10. Šlezak, H., & Šakaja, L. (2012). Prostorni aspekti socijalne distance prema Romima. *Hrvatski geografski glasnik*, 74(1), 91-109.
11. Link, B.G., Yang, L.H., Phelan, J.C., Collins P.Y. (2004). Measuring Mental Illness Stigma. *Schizophrenia Bulletin*, 30 (3), 511–541,
12. Wilson, M.C., & Scior, K. (2015). Implicit Attitudes towards People with Intellectual Disabilities: Their Relationship with Explicit Attitudes, Social Distance, Emotions and Contact. *PLoS ONE* 10(9): e0137902.